

<p>درس پنجم</p>	<p>باسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه دین و زندگی استان آذربایجان غربی</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب دین و زندگی (1) پایه دهم (کلیه رشته ها) سال تحصیلی 1399_1400 طراح: عباس افشاری</p>
------------------------	--	--

موضوع: منزلگاه بعد

آشنایی دانش آموزان با عالم برزخ

اهداف یادگیری:

انتظارات پس از مطالعه :

- 1- مفهوم سرنوشت پس از مرگ را بیان کند.
- 2- معنای برزخ در لغت و تعریف اصطلاحی آن را بیان کند.
- 3- ویژگی های عالم برزخ را نام برده و توضیح دهد.
- 4- وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا را بیان کند.
- 4- وضعیت پرونده اعمال انسان در دنیا و آخرت را شرح دهد.
- 5- اهمیت دریافت پاداش خیرات بازماندگان را بیان کند.

نکات مهم :

- این درس به سرنوشت پس از مرگ انسان و اهمیت موضوع آن، می پردازد.
- بیان می شود که عالم برزخ، عالم بی خبری و ناآگاهی نبوده و برعکس عالم شعور و آگاهی و حیات و ادامه مسیر زندگی انسان ها است.
- به برخی از ویژگی های عالم برزخ می پردازد.
- نشانه های ارتباط میان عالم برزخ و دنیا را توضیح می دهد.

توضیح درس:

❖ سرنوشت پس از مرگ

به طور کلی وقتی انسان ها می میرند، چه اتفاقی برایشان می افتد؟

آیا ارتباطشان کاملاً با دنیا قطع می شود؟ (پاسخ این سؤال در آیه شریفه: «يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاٰخِرًا» آمده است) آیا به صورت مستقیم وارد جهان آخرت می شوند؟ (پاسخ این سؤال در آیه شریفه: «وَمِنْ وَّرَائِهِمْ بَرَزَخٌ اِلَى يَوْمٍ يُبْعَثُونَ» آمده است)

یا آنکه مرحله ای دیگر را پیش رو خواهند داشت اگر چنین است:

آن مرحله چه نام دارد؟ (وَمِنْ وَّرَائِهِمْ بَرَزَخٌ)

چه ویژگی هایی دارد؟

و چه رابطه ای میان دنیا و آن مرحله وجود دارد؟

❖ عالم برزخ

قرآن کریم از وجود عالمی پس از مرگ، به نام «برزخ» خبر می دهد.

(«وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ»)

برزخ در لغت به معنای فاصله و حایل میان دو چیز است.

عالم برزخ میان زندگی دنیایی و حیات آخروی قرار گرفته است.

(مفهوم عبارت قرآنی «وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ»)

و آدمیان، پس از مرگ وارد آن می شوند و تا قیامت در آنجا می مانند:

در صورتی که نیکوکار باشند، از لذت های آن برخوردار (بهشت برزخی)

و اگر بدکار و شقی باشند، از رنج ها و دردهای آن متألم می گردند. (جهنم برزخی)

❖ ویژگی های عالم برزخ :

1- وجود حیات :

2- نشانه های وجود شعور و آگاهی در برزخ:

3- نشانه های ارتباط میان عالم برزخ و دنیا:

1- وجود حیات :

الف - پس از مرگ، گرچه فعالیت های حیاتی بدن متوقف می شود. (در عالم برزخ، حیات جسمانی وجود ندارد)

ب - اما فرشتگان، حقیقت وجود انسان را که همان روح اوست، «توقی» می کنند. یعنی آن را به طور تمام و کمال دریافت می نمایند. (توقی بیانگر حیات برزخی است)

ج - بنابراین، گرچه بدن حیات خود را از دست می دهد اما روح، همچنان به حیات و فعالیتش ادامه می دهد. (از زمان مرگ تا زنده شدن مجدد جسم در قیامت، فقط روح حیات دارد.)

2- نشانه های وجود شعور و آگاهی در برزخ:

الف) گفت و گوی فرشتگان با انسان:

به عنوان نمونه در سوره نساء آمده است که، فرشتگان به ظالمان خطاب کرده و از احوال آنها می پرسند و در مقابل، آنها پاسخ داده و خود را از مستضعفین بر روی زمین معرفی می کنند. این مکالمه و طرف خطاب قرار دادن، دلیلی بر وجود شعور و آگاهی در برزخ است.

ب) سخن گفتن پیامبر(ص) با کشته شدگان جنگ بدر:

در جنگ بدر، وقتی بزرگان لشکر کفار کشته شدند و سپاه اسلام پیروز شد، رسول خدا(ص) آن کشتگان را این گونه مورد خطاب قرار داد: «آنچه پروردگارتان به ما وعده داده بود، حق یافتیم؛ آیا شما نیز آنچه پروردگارتان وعده داده بود، حق یافتید؟»

3- نشانه های ارتباط میان عالم برزخ و دنیا

الف) بسته نشدن پرونده اعمال:

پرونده برخی اعمال انسان با مرگ بسته نمی شود و امکان دارد بر اعمال نیک و بد آن افزوده و یا از آنها کاسته شود. آثار ماتقدم:

هما نگونه که قرآن کریم می فرماید، دامنه برخی از اعمال، محدود به دوران زندگی انسان است و با مرگ، پرونده این اعمال بسته می شود اعمالی مانند نماز و روزه.

آثار ماتأخر:

اما پرونده بسیاری از اعمال حتی بعد از حیات ما نیز بازمی ماند. (اعمالی که آثار ماتأخر دارند) به عنوان مثال اگر کسی کتابی را به کسی یا کتابخانه ای هدیه دهد، یا مطلب مفیدی را به دیگران آموزش دهد، تا وقتی که آن کتاب توسط دیگران خوانده می شود و آموزش های وی به دیگران منتقل می شود یا از آن استفاده می شود، در پرونده عمل او پاداش می نویسند و بر حسنات او می افزایند، گرچه خود فرد از دنیا رفته باشد.

مَدَسَازِیِ هَایِ غَلَط، تَوَلِید و نَشْر مَطَالِبِ نَامُنَاسِب و غَیْرَاخْلَاقِیِ دَر فِضَائِیِ مَجَازِی، اِیْجَادِیَآدَابِ و رَسُومِ غَلَطِ دَر اَمْرِ اَز دَوَاج، اِیْجَادِ اِنْحِرَافَاتِ فِکْرِیِ و اخْلَاقِیِ دَر دِیْگَران، نَمُونَه هَایِیِ اَز اَعْمَالِ نَاشَایِستِیِ اِست کِه مَوْجِبِ سَنَگِینِ شَدنِ پَرُونَدَه گَنَهاَنِ فَرْد، حَتِی پَسِ اَز مَرگِ وِیِ مِی شُود.

ب) دریافت پاداش خیرات بازماندگان:

اعمال خیری که بازماندگان برای درگذشتگان انجام می دهند مانند دادن صدقه، طلب مغفرت، دعای خیر و انفاق برای آنان، در عالم برزخ به آنها می رسد و در سرنوشت آنها تأثیر می گذارد.

(از نشانه های ارتباط برزخ با دنیا)

ج) ارتباط متوفی با خانواده:

شخصی از امام کاظم(ع) درباره وضعیت مؤمنان پس از مرگ پرسید: «آیا مؤمن به دیدار خانواده خویش می آید؟»

فرمود: آری پرسید: چقدر؟

فرمود: «برحسب مقدار فضیلت هایش، برخی از آنان هر روز و برخی هر دو روز و برخی هر سه روز و کمترین آنان هر جمعه»

آیات و احادیث:

«حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ» مؤمنون/99 و 100

آنگاه که مرگ یکی از آنها فرا رسد می گوید: پروردگارا! مرا بازگردانید باشد که عمل صالح انجام دهم؛ آنچه را در گذشته ترک کرده ام هرگز! این سخنی است که او می گوید و پیش روی آنها برزخ و فاصله ای است تا روزی که برانگیخته می شوند.

پیام:

1- پس از مرگ و دریافت کامل روح توسط ملائکه، تنها روح انسان وارد عالم برزخ می شود و تا فرا رسیدن قیامت در آن جا می ماند.

2- اولین درخواست مشرکان از خداوند در برزخ، تقاضای بازگشت به دنیا و این درخواست نتیجه روبه رو شدن آنان با واقعیت هایی است که عمری از آن غفلت داشته اند.

3- در تفکر اسلامی، تقاضای مشرکان برای بازگشت به دنیا، به منظور جبران گذشته، بیانگر سه مفهوم می باشد: الف) وجود حیات روحانی در برزخ ب) وجود شعور و آگاهی روحانی در برزخ ج) برچیده شدن بساط تکلیف، اختیار و عمل.

«إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا» نساء/97

کسانی که بر خویشان ستمکار بوده اند [وقتی] فرشتگان جانشان را می گیرند می گویند در چه [حال] بودید پاسخ می دهند ما در زمین از مستضعفان بودیم، می گویند مگر زمین خدا وسیع نبود تا در آن مهاجرت کنید پس آنان جایگاهشان دوزخ است و [دوزخ] بد سرانجامی است.

پیام:

1- اینکه فرشتگان پس از مرگ از ظالمان سؤال می پرسند و ظالمان در پاسخ به سؤال آنان، خود را مستضعفین بر روی زمین معرفی می کنند، نشانگر وجود شعور و آگاهی آنان در برزخ است.

2- آیاتی که در آنها از گفتگوی بین انسان و فرشتگان بعد از مرگ سخن گفته شده، بیانگر وجود شعور و آگاهی در برزخ است.

• شنواتر بودن کافران در برزخ، مطابق فرمایش رسول خدا(ص):

• «يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَ آخَرَ» قیامت/13

در آن روز [قیامت] به انسان خبر داده می شود به آنچه پیش [از مرگ] فرستاده و آنچه پس [از مرگ] فرستاده است.

پیام :

1 1- منظور از «يَوْمَئِذٍ»، قیامت است، چرا که تنها در آخرت، انسان از آثار ماتقدم و ماتأخر اعمال خود به طور کامل آگاه می گردد.

2 2- کلمه «آخَرَ» در این آیه، بیانگر وجود ارتباط بین عالم برزخ و دنیا از طریق اعمالی است که آثار ماتأخر دارند، زیرا پرونده

اعمال انسان در برزخ باز است و از طریق آثار ماتأخر در آن تغییراتی حاصل می شود.

3 3- منظور از «قَدَّمَ» در این آیه، اعمالی است که آثارشان محدود به دنیا است و با مرگ انسان پرونده آنها بسته می شود.

• مطابق فرمایش پیامبر(ص)، که پس از کوچ از این دنیا، تغییری در نامه عمل انسان ایجاد می شود:
پیام حدیث:

1 1- پرونده اعمال انسان ها در اعمالی که آثار ماتأخر دارند، با مرگ بسته نمی شود و در برزخ پیوسته بر آن افزوده می گردد.

2 2- در عالم برزخ، آثار مثبت یا نتایج منفی اعمالی که آثار ماتأخر(سنت نیک یا زشت) دارند، نصیب انسان می شود.
• ارتباط متوفی با خانواده در فرمایش امام کاظم(ع):

پیام حدیث:

1 1- این حدیث به ارتباط متوفی با خانواده از نشانه های وجود ارتباط میان برزخ با دنیا اشاره دارد.
2 2- پس از مرگ، ارتباط مؤمن با دنیا قطع نمی شود و دیدار او با خانواده اش به مقدار(کمیت نه کیفیت) فضیلت هایش برقرار است.

پیام حدیث

تدبیر

با دقت در ترجمه آیات زیر بگوئید هریک از آیات به کدام یک از ویژگی های عالم برزخ اشاره دارند؟
■ فرشتگان به کسانی که روح آنان را دریافت می کنند در حالی که به خود ظلم کرده اند، می گویند : شما در [دنیا] چگونه بودید؟ گفتند : ما در سرزمین خود تحت فشار و مستضعف بودیم. فرشتگان گفتند : مگر زمین خدا وسیع نبود که مهاجرت کنید؟
سورة نساء، آیه ۹۷

■ آنان که فرشتگان روحشان را می گیرند در حالی که پاک و پاکیزه اند، به آنها می گویند : «سلام بر شما، وارد بهشت شوید به خاطر اعمالی که انجام دادید.»
سورة نحل، آیه ۳۲

سوره نساء، آیه 97:

- 1- دریافت کامل روح انسان در هنگام مرگ (توقی) توسط فرشتگان، بیانگر وجود حیات در عالم برزخ است.
- 2- گفت و گوی فرشتگان با انسان پس از مرگ، از نشانه های وجود شعور و آگاهی در عالم برزخ است.
- 33- عبارت: «مگر زمین خدا وسیع نبود که مهاجرت کنید؟»، پاسخ ملائکه به ظالمینی است که خود را در زمین مستضعف

می پنداشتند. ملائکه با این پاسخ، در حقیقت راه عذر و بهانه را برستمکاران می بندند و علت گناه را خودستمکاران معرفی می کنند.

سوره نحل، آیه 32:

- 1- دریافت کامل روح انسان در هنگام مرگ (توقی) توسط فرشتگان، بیانگر وجود حیات در عالم برزخ است.
- 2- گفت و گوی فرشتگان با انسان پس از مرگ، از نشانه های وجود شعور و آگاهی در عالم برزخ است.

اندیشه و تحقیق:

- 1- منظور از کلمه «توقی» در قرآن کریم چیست و برای اشاره به کدام بعد از وجوده انسان استفاده شده است؟
- 2- دو مورد از ویژگی های عالم برزخ بیان کنید ؟

- 1- توقی به معنی دریافت کامل است. خداوند در قرآن کریم می فرماید که ما در هنگام مرگ نفس (روح) شمارا به تمام و کمال دریافت می کنیم. روشن است که این امر مربوط به بُعد غیرمادی وجود انسان است.
- 2- 2

الف) وجود شعور و آگاهی در عالم برزخ.
ب) آثار اعمال ماتاخر، که پس از مرگ به انسان می رسند.
ج) ارتباط دنیا با عالم برزخ، وجود حیات و شعور و آگاهی در عالم برزخ و عدم قطع ارتباط با دنیا بطور کامل.

*****

سؤالات امتحانی:

- تعیین کنید کدام یک از گزینه های زیر درست یا نادرست می باشند:
- 1- آدمیان پس از مرگ مسقیما وارد آخرت شده و به حساب و کتاب ایشان بطور کامل رسیدگی می شود.
  - 2- پس از مرگ، فعالیت های حیاتی بدن متوقف می شود.
  - 3- مطابق فرمایش قرآن در سوره نساء، فرشتگان به مؤمنان خطاب کرده و از احوال ایشان می پرسند.
  - 4- با مرگ انسان و ورود وی به عالم برزخ، ارتباط او با دنیا به طور کامل قطع نمی شود.
  - 5- اعمالی مانند نماز، اخلاق نیکو، راستگویی محدود به دوران زندگی انسان هستند و با مرگ، پرونده این اعمال بسته می شود.

به سؤال های زیر پاسخ کوتاه دهید:

6- حدّ فاصل بین دنیا و آخرت چه نام دارد؟

7- توقی در لغت به چه معنا است؟

8- یکی از بارزترین ویژگی های عالم برزخ چیست؟

9- مدسازی های غلط، تولید و نشر مطالب نامناسب و غیراخلاقی در فضای مجازی، ایجاد یا تقویت آداب و رسوم غلط در امر ازدواج، مربوط به کدام دسته از آثار اعمال انسان می شوند؟
جملات زیر را با کلمات مناسب تکمیل کنید:

10- حقیقت وجود انسان ..... اوست و پس از مرگ تداوم .... دارد.

11- در جنگ ..... وقتی بزرگان لشکر ..... کشته شدند و سپاه اسلام پیروز شد، رسول خدا آن کشتگان را مورد خطاب قرار داد.

12- آدمیان، پس از مرگ وارد آن می شوند و تا قیامت در آنجا می مانند و در صورتی که ..... باشند، از لذت های آن برخوردار و اگر ..... باشند، از رنج ها و دردهای آن متألّم می گردند.

به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید:

13- مطابق فرمایش امام کاظم (ع)، چه کسی و برحسب چه چیزی پس از مرگ به دیدار خانواده اش می آید؟

14- منظور از آثار اعمال ماتقدم و ماتأخر چیست با مثالی بیان کنید.

15- براساس تعالیم اسلامی، با مرگ انسان و ورود وی به عالم برزخ، ارتباط او با دنیا چه وضعیتی می یابد؟

16- دوره برزخ دوره بی خبری است یا دوره هوشیاری و آگاهی؟ از کدام حدیث پاسخ این سؤال برداشت می شود؟ توضیح دهید.

17- منظور از کلمه «تَوَفَى» در قرآن کریم، چیست و برای اشاره به کدام بعد از وجود انسان استفاده شده است؟

سؤالات چهار گزینه ای:

18- کدام عبارت قرآنی، به افزایش آگاهی انسان در برزخ اشاره دارد؟

الف) «كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا»

ب) «قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَ تَرَكْتُ»

ج) «يَنْبِئُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ»

د) «وَمَنْ وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ»

19- ظرف تحقق کدام آیه، حیات برزخی صاحبان تردیدی است که با پاسخ قطعی خداوند مواجه اند؟

الف) «الناس نيام فإذا ماتوا انتبهوا»

ب) «و من اصدق من الله حدیثا»

ج) «فلا خوف عليهم ولا هم يحزنون»

د) «و إذا جاء احدهم الموت قال ربّ ارجعون»

20- از دقت در آیه شریفه: «يَنْبِئُوا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ» کدام مفهوم دریافت می شود؟

الف) افزایش شعور و آگاهی پس از توقی

ب) تداوم حیات روحانی پس از مرگ

ج) ارتباط برزخ با دنیا

د) وجود لذت ها و رنج های روحی در برزخ

21- تغییر در نامه عمل انسان در برزخ، از چه طریقی صورت می گیرد؟ و تا چه زمانی این تغییر ادامه دارد؟

الف) آثار ماتأخر - در دنیا مؤثر باشند

ب) آثار ماتقدم - در دنیا مؤثر باشند

ج) آثار ماتقدم - تا دنیا برقرار باشد

د) آثار ماتأخر - تا دنیا برقرار باشد

22- مطابق آیات قرآن، اولین سؤالی که فرشتگان از ستمکاران پس از مرگ آنان می پرسند، درباره چه موضوعی بوده

و ناظر بر کدام ویژگی برزخ است؟

الف) نحوه گذراندن عمرشان - بسته نشدن پرونده اعمال

ب) دلیل عدم مهاجرت آنان - بسته نشده پرونده اعمال

ج) دلیل عدم مهاجرت آنان - وجود شعور و آگاهی

د) نحوه گذراندن عمرشان - وجود شعور و آگاهی

*****

پاسخنامه سؤالات:

1- نادرست 2- درست 3- نادرست 4- درست 5- درست

6- برزخ 7- بطور تمام و کمال چیزی را دریافت کردن 8- وجود شعور و آگاهی 9- اعمال ماتأخر

10- روح - فعالیت و آگاهی 11- بدر - کفار 12- نیکوکار - بدکار

13- مؤمن - بر حسب مقدار (کمیت) فضیلت هایش. برخی از آنان هر روز و برخی هر دو روز و برخی هر سه روز و کمترین آنان هر جمعه.

14- دامنه برخی از اعمال، محدود به دوران زندگی انسان است و با مرگ، پرونده این اعمال بسته می شود (آثار ماتقدم)؛ اعمالی مانند نماز و روزه.

اما پرونده بسیاری از اعمال حتی بعد از مرگ ما نیز بازمی ماند (آثار ماتأخر) به عنوان مثال اگر کسی کتابی را به کسی یا کتابخانه ای هدیه دهد، تا وقتی که آن کتاب توسط دیگران خوانده می شود یا از آن استفاده می شود، در پرونده عمل او پاداش می نویسد و بر حسنات او می افزایند، گرچه خود فرد از دنیا رفته باشد.

15- بطور کامل قطع نمی شود، و پرونده آثار اعمال او بسته نمی شود و ارتباط متوفی با خانواده اش مؤید این مطلب است.

16- هوشیاری و آگاهی - در جنگ بدر، وقتی بزرگان لشکر کفار کشته شدند و سپاه اسلام پیروز شد، رسول خدا (ص) آن کشتگان را این گونه مورد خطاب قرار داد: «آنچه پروردگارمان به ما وعده داده بود، حق یافتیم؛ آیا شما نیز آنچه پروردگارتان وعده داده بود، حق یافتید؟» و...

17- فرشتگان، حقیقت وجود انسان را که همان روح اوست، «توقی» می کنند. یعنی آن را به طور تمام و کمال دریافت می نمایند. مربوط به بُعد روحانی و غیر مادی انسان است.

18- ب 19- د 20- ج 21- الف 22- د

ارجاعات:

1- قرآن کریم

22- اصول کافی شیخ کلینی، الدر المنثور سیوطی، زندگی پس از مرگ حسین سوزنچی.

33= کتب دین و زندگی پایه دهم تجربی ریاضی و انسانی چاپ 1399